

V. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

„Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften”, Folgen 1-4, Berlin 2007-2011, ss. 252, 247, 358, 297.

Berlińskie Centrum Badań Historycznych PAN (Zentrum für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften) to jedna z najmłodszych polskich placówek naukowych zagranicą. Powstało w listopadzie 2006 r. na miejsce „stacji naukowej” w Berlinie i – afiliowane przy Wolnym Uniwersytecie w stolicy zjednoczonych Niemiec – szybko zyskało renomę, stając się ważnym instytutem badawczym, cenionym partnerem w dialogu historiograficznym polsko-niemieckim, a nawet podmiotem widocznym w krajobrazie naukowym Niemiec. Centrum może poszczycić się pięknymi zbiorami bibliotecznymi, prowadzi ożywioną działalność badawczą i organizacyjną. Fakt, że nie cieszy się ono szczególnym finansowym wsparciem Polskiej Akademii Nauk, i srodki na swą działalność zdobywa inicjatywą własną, stanowi z pewnością rezultat doskonałej choć nielicznej kadry i sprawnej organizacji, której motorem jest dyrektor profesor Robert Traba.

Biletem wizytowym Centrum jest między innymi rocznik „Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akademie der Wissenschaften”, którego czwarty tom ukazał się latem bieżącego roku. Ambicją redaktorów rocznika jest służba rzetelnemu, na zasadach racjonalizmu opartemu dialogowi historiograficznemu, ukazywanie tego, czym żyją historiografie obu krajów. Chce on prezentować to, co je łączy, ale też to, co je dzieli, pragnie informować o wydarzeniach naukowych i trendach, tworzyć platformy kontaktów dla badaczy, podjąć walkę z uproszczeniami i stereotypami w nauce i polityce. Pismo nie pretenduje do roli promotora nauki polskiej, pragnie uczestniczyć jako samodzielny podmiot w europejskiej debacie na tematy doniosłe, ważne poznawczo i społecznie użyteczne. Trzeba podkreślić, że pierwsze tomy przynoszą rezultat wielce obiecujący. Na łamach pisma piszą czołowi polscy humaniści: Włodzimierz Borodziej, Ewa Domańska, Jerzy Jedlicki, Dariusz Kołodziejczyk, Marcin Kula, Karol Modzelewski, Hubert Orłowski, Rafał Stobiecki, Tomasz Szarota, Anna Wolff-Powęska, ale też znani badacze niemieccy: Hans-Jürgen Bömelburg, Hans Funke, Jörg Hackmann, Hans Henning Hahn, Andreas Kelletat, Christoph Kleßmann, Claudia Kraft, Dietfried Krause-Vilmar, Georg Kreis, Markus Krzoska, Andreas Lawaty, Michael G. Müller, Gesine Schwan, Stefan Troebst, Konrad Vanja. Wystąpili też między innymi Stefan Dyroff, Etienne François, Irina Szerbakowa.

Tom I (2007) poświęcony został drugiej wojnie światowej i jej następstwom, toczonej w Niemczech i Polsce dyskusji o ofiarach wojny (o stratach wojennych, o liczbie „wypędzonych”, o roli pamięci i tzw. polityce historycznej, o zmienianiu się paradygmatu polityki pamięci w historiografii niemieckiej i o niebezpieczeństwie „skracania” historii, o prowadzonych współcześnie projektach badawczych, o wojnie w świadomości Polaków). Zwraca uwagę świetny tekst Rafała Stobieckiego (*Was gibt es Neues in der polnischen Historiographie?*) na temat osiągnięć i deficytów w wypełnianiu przez nią oczekiwań społecznych, w obecnym cza-

sie koniunktury na historię wielkich jak nigdy wcześniej. Autor w sugestywny i przekonujący sposób dowodzi, że akademicka historiografia w naszym kraju przekazała sprawę interpretacji historii politykom i mediom, mówi o „zrzeczeniu się przez historyków monopolu na interpretację przeszłości” (s. 38: „Enteignung der Historiker von ihrem traditionellen Monopol der Geschichtsdeutung. Heute ist der Historiker jedenfalls nicht mehr der einzige Produzent der Vergangenheit. Er teilt seine Rolle mit dem Richter, dem Zeitzeugen, den Medien und dem Gesetzgeber”). W rezultacie następuje „deprofesjonalizacja” nauki historii, co przy wzrastającej koniunkturze na argumenty historyczne – widocznej nie tylko w polityce, ale także w turystyce czy handlu – prowadzi do tego, że w historiografii trzeba dziś globalnego spojrzenia na przeszłość historii społecznej, nowego widzenia sąsiadów, o historii może pisać każdy. Uzasadnia swą tezę na przykładzie trzech dużych debat, dowodzących „ucieczki historyków przed historią”: o Polsce Ludowej, o Jedwabnem i o polityce historycznej. Profesjonalni badacze włączali się do nich z opóźnieniem i sceptycznie. Widzi w tym dziedzictwo myślenia pozytywistycznego, a także śladów pozostawiania środowisk w szponach marksizmu. Niechętnie przyznaje autor, że społeczeństwo nie chce w historyku widzieć li tylko beznamytnego obserwatora czy kronikarza, a traktuje go jako eksperta i społecznego terapeutę. Że potrzeba dziś globalnego spojrzenia na przeszłość, pochylecia się nad historią społeczną, nowego widzenia sąsiadów, co się na ogół udaje.

Tom II (2008/9) zawiera teksty z zakresu historii wspominanej i opowiadanej (Historie erinnern – Historie erzählen). Nawiązują one do jednego z głównych projektów badawczych opracowywanych w Centrum, którymi są „polsko-niemieckie miejsca pamięci” (Deutsch-polnische Erinnerungsorte). Łączą one teoretyczną refleksję o zbiorowej pamięci z przeszłością realnych stosunków polsko-niemieckich (Beziehungsgeschichte). Wprowadzające wypowiedzi napisali Etienne François (*Erinnerungsorte zwischen Geschichtsschreibung und Gedächtnis. Eine Forschungsinnovation und ihre Folgen*), emerytowany profesor francuskiego Centrum przy Wolnym Uniwersytecie, oraz Kornelia Kończal (*Deutsch-polnische Erinnerungsorte: wie die deutsch-polnische Beziehungsgeschichte neu konzipiert werden kann*), koordynatorka projektu w samym Centrum.

Trzeci tom serii nosi tytuł „Indywiduum – wolność – wspólnota” (Individuum – Freiheit – Gemeinschaft) i wchodzi głęboko w rozbiór przeszłości wzajemnych stosunków i dzieje historiograficznego polsko-niemieckiego dialogu. Piszą na ten temat m.in. H. Orłowski (*Die Kontroversen um den deutschen Sonderweg*), Stefan Dyroff (*Grunwald in den deutschen und polnischen Historiographien sowie Traditionen*) i Anna Wolff-Powęska (*Polenkrieg und Besatzung in der kollektiven Erinnerung der Deutschen*). Tom prezentuje przegląd bogatego dorobku badawczego pracowników Centrum.

Najnowszy tom, czwarty (2010-2011), pod tytułem „Deutsch-polnische Beziehungsgeschichte”, dedykowany nestorowi historyków niemieckich i teoretykowi historii stosunków niemiecko-polskich Klausowi Zernackowi, emerytowanemu profesorowi Wolnego Uniwersytetu w Berlinie i wieloletniemu przewodniczącemu strony niemieckiej w Komisji Podręcznikowej, składa się z kilku warstw rozważań. Podstawową część tomu poświęcono jubilatowi, o którego osiągnięciach piszą: H. Olszewski (*Klaus Zernack und seine Geschichtsphilosophie der deutsch-polnischen Beziehungen*), A.T. Kelletat (*Klaus Zernacks Osteuropa. Erinnerung an den Beginn eines Studium*), H. Orłowski (*Lux et Laus. Zum wissenschaftlichen Ertrag von Klaus Zernack*) i B. Kerski – R. Traba – K. Zernack (*Polen und Russland. Zwei Wege in der europäischen Geschichte. Ein Gespräch*), o doświadczeniach Instytutu Pamięci Narodowej (R. Stobiecki, J. Eisler, K. Kończal, M. Krzoska), o stanie i perspektywie badań w zakresie historii stosunków polsko-niemieckich. Ankiety w tej ostatniej kwestii omówili A. Wolff-Powęska i H.-J. Bömelburg. Tom kończą wspomnienia o Jerzym Tomaszewskim i Gerardzie Labudzie oraz, imponująca bogactwem, kronika życia naukowego Centrum.